

**СПЕЦИФІКА ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИХ ПРОБЛЕМ
ЖАРГОНУ В СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЯХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ
ТА АМЕРИКАНСЬКИХ УЧЕНИХ (XX СТ. – ПОЧАТОК XXI СТ.)**

**THE SPECIFICITY OF STUDY OF GENERAL THEORETICAL PROBLEMS
OF JARGON IN SOCIOLINGUISTIC STUDIOS OF EUROPEAN AND AMERICAN
SCIENTISTS (THE XX CENTURY – THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY)**

Руденко М.Ю.,

*аспірант кафедри германської та слов'янської філології
Донбаського державного педагогічного університету*

У статті розглядаються питання специфіки дослідження загальнотеоретичних проблем жаргону в соціолінгвістиці XX – початку XXI ст. Дослідження виконано на матеріалах європейських та американських авторів. Жаргон проаналізовано з урахуванням віку його носіїв, особливостей і традицій національних мов, історичних умов. Увагу приділено розгляду жаргону молоді, професійного, групового, кримінального та іншого. Розглянуто функціонування та еволюцію жаргону, погляди авторів на зазначене мовне явище протягом досліджуваного періоду в різних мовах. Проаналізовано притаманні жаргону ознаки, властивості, функції, його трансформацію та вияв можливостей. Проблему загальнотеоретичного вивчення жаргону розглянуто в лінгвістично-історіографічному аспекті.

Ключові слова: жаргон, молодіжний жаргон, професійний жаргон, груповий жаргон, кримінальний жаргон, інтержаргон, жаргонна лексика, теоретичне дослідження.

В статье рассматриваются вопросы специфики исследования общетеоретических проблем жаргона в социолингвистике XX – начала XXI вв. Исследование выполнено на материалах европейских и американских авторов. Жаргон проанализирован с учетом возраста его носителей, особенностей и традиций национальных языков, исторических условий. Внимание уделено рассмотрению жаргона молодежи, профессионального, группового, уголовного и другого. Рассмотрено функционирование и эволюцию жаргона, взгляды авторов на указанное языковое явление на протяжении исследуемого периода в различных языках. Проанализированы присущие жаргону признаки, свойства, функции, его трансформация и проявление возможностей. Проблему общетеоретического изучения жаргона рассмотрено в лингвистико-историческом аспекте.

Ключевые слова: жаргон, молодежный жаргон, профессиональный жаргон, групповой жаргон, уголовный жаргон, интержаргон, жаргонная лексика, теоретическое исследование.

The questions of the specificity of study of general theoretical problems of jargon in sociolinguistics of the XX century – the beginning of the XXI century are analyzed. The research is done on the materials of European and American authors. Jargon is analyzed according to the age of its speakers, specifics and traditions of national languages, historical circumstances. Attention is paid on the youth, professional, group and criminal and other jargon. The functioning and evolution of the jargon, the views of the authors toward the language phenomenon during the studied period in different languages are viewed. The signs, properties, functions of jargon, its transformation and manifestation of opportunities are analyzed. The problem of general theoretical study is analyzed in *lingua* historical aspect.

Key words: jargon, youth jargon, professional jargon, group jargon, criminal jargon, interjargon, jargon vocabulary, theoretical study.

Постановка проблеми. Жаргон вирізняється багатоманітністю функціонування та дослідження, але інтерпретується в різних мовах часто неоднозначно. У вивченні цього феномена слабо виявляється зв'язок сучасного жаргону з працями дослідників минулих часів, недостатньо досліджуються й порівнюються наявні матеріали з жаргону в різних мовах. Ось чому питання вивчення специфіки загальнотеоретичних проблем жаргону в соціолінгвістиці XX – початку XXI ст. є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статті наводиться наша оцінка тих концепцій жаргону, які проведені в студіях мовознавців Європи та США. Із праць сучасних авторів,

які розглядають загальнотеоретичні проблеми жаргону в лінгвістиці XX – початку XXI ст. уваги заслуговують праці таких учених, як Д.С. Беспалова (2016), В.Д. Бондалетов (1987), Г. Генне (1986), С. Грабяс (1993, 2001), М.О. Грачов (1997, 2006), Б. Давід (1987), Х. Ереро (2002), Ц. Карастойчева (1988), Т.Б. Крючкова (1991), О.В. Лавриненко (2009), Л. Масенко (2010), В.М. Мокієнко (2010), К.П. Мюлер-Турау (1983), Е. Нойланд (2000, 2007, 2008), А.В. Овчиннікова (2012), У. О'Грейді (1997), Д.М. Польська (2013), М.Ю. Россихіна (2009), Ж.І. Руденя (2017), Р.А. Спієрс (1981), Л.О. Ставицька (2009), Я. Старченко (2011), Н.В. Третяк (2008, 2009), К. Хадсон (1983), М. Хайнеман (1990), В.В. Хімік

(2000), К. Цимерман (2002), Б.Я. Шаріфулін (1997), та інших. Г. Генне (1986) вніс значний вклад у науково-лінгвістичне дослідження молодіжного жаргону в Німеччині. Ж.І. Руденя (2017) дослідила жаргонну лексику, що функціонує в сучасному російському молодіжному дискурсі. Я. Старченко (2011) проаналізувала особливості сучасного стану жаргонів в українській спільноті та жаргонології в українській лінгвістиці.

Завдяки вищенаведеним та іншим працям є певний теоретичний результат вивчення жаргону зазначеного в статті періоду. Водночас аналіз свідчить, що нині указана проблема в науковій літературі відображена недостатньо: бракує досліджень, що узагальнюють питання вивчення жаргону в соціолінгвістиці; розуміння жаргону в різних мовах суттєво відрізняється, єдиного визначення нема; жаргон не вивчається комплексно, а на матеріалі різних мов, в історичному розвитку. Сучасні дослідники мало уваги приділяють дослідженню теоретичних питань жаргону минулих часів.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд стану та специфіки загальнотеоретичного дослідження жаргону в ХХ – на початку ХХІ ст.

Ця мета конкретизується в таких **завданнях**: 1) зробити лінгвоісторіографічний огляд праць, у яких розглядаються загальнотеоретичні питання вивчення жаргону в соціолінгвістиці; 2) систематизувати та проаналізувати відповідні наукові досягнення закордонних і вітчизняних учених; 3) порівняти підходи та погляди різних авторів на питання жаргону; 4) визначити перспективи дослідження загальнотеоретичних питань жаргону.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХ ст. лінгвісти Європи та США приділяють певну увагу жаргону, висвітлюють питання його походження та функціонування. Але тоді жаргон фіксується переважно в глосаріях і словниках, теоретичних досліджень обмаль. Упродовж ХХ – початку ХХІ ст. дослідження жаргону в різних мовах відбувається нерівномірно: до 50–60-х рр. ХХ ст. спостерігаємо повільне, з другої половини ХХ ст. – більш інтенсивне, поглиблене вивчення жаргону.

У німецькій лінгвістиці (початок – 20-і рр. ХХ ст.) звертають на себе увагу праці із жаргону К. Бергмана (1916), А. Гетце (1928), Ф. Клуге (1901), І. Мейера (1910), Ф. Мельцера (1928). Автори вивчають жаргони студентів, гімназистів, школярів, солдат, злодіїв. Із 30-х рр. ХХ ст., з приходом до влади націонал-соціалістів, вивчення жаргону припиняється. З 50-х рр. ХХ ст. дослі-

дження жаргону (Е. Борнеман (1974), Й. Гелер (1962), Х. Данкерт (1969), Ф. Крольман (1958), Х. Кюпер (1978), К. Лінднер (1966–1967), Д. Мен (1980), П. Шнайдер (1974)) відроджується. Вивчаються жаргони солдатів, ув'язнених, спортивний, мисливців, нічного життя тощо [1, с. 54]. Вирізняються глибиною підходу до вивчення молодіжного соціолекту дослідження Г. Генне (1986). Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. особливої уваги заслуговують праці з дослідження молодіжної мови Я. Андроутсопоулоса (1998), Е. Нойланд (2000, 2007, 2008) [2, с. 52–53].

Ш. Баллі (1909) дослідив жаргон у французькій мові. Виділив труднощі в його вивченні, специфічність, виділив особливості жаргону, звернув увагу на його зв'язок з іншими формами мови [3, с. 278]. Й. Йордан у книзі «Романське мовознавство» поряд з арго звертається до жаргону (Йордан Й. Романское языкознание. Москва, 1971, С. 534).

Наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. іспанські лінгвісти (Х. Гарсія Рамос (1990), Х. Ереро (2002), Ф. Родригес (2002), К. Цимерман (2002) та інші вчені) активно вдаються до вивчення молодіжного жаргону [4, с. 94, 98–99].

З англійських авторів виділяються праці Е. Партриджа (1933, 1942), в яких певну увагу приділено жаргону. До молодіжного сленгу Англії другої половини ХХ ст. звертається К. Хадсон (1983). З російськомовних дослідників англійських соціальних діалектів помітний вклад у вивчення жаргону зробив В.О. Хом'яков [5, с. 60–74].

Вивченню жаргону в англійській мові приділяють увагу американські автори. Жаргон досліджують Р.Т. Бел (1980), К. Ібле (1996), Дж.Е. Лайтер (1994), Г.Л. Менкен (1961), У. О'Грейді (1997), Р.А. Спіерс (1981), С.Б. Флекснер (1975), Е. Хемп (1964) та інші науковці. З російськомовних авторів до американського жаргону на матеріалі англійської мови звертається О.Д. Швейцер (1978, 1983).

Польський учений С. Грабяс досліджує професійний (2001) і молодіжний (1993) жаргони. На матеріалі болгарської мови жаргон вивчають С. Стойков (1957) і Ц. Карастойчева (1988). До жаргону звертаються чех Л. Згуста (1971), словак П. Ондрус (1975) та інші автори.

Від самого початку ХХ ст. і надалі вагомий внесок у дослідження злодійського арго, кримінального жаргону в русистиці зробили І.Д. Путилін (1904), І.К. Авдеєнко (Ванька Бец) (1903), В.Ф. Трахтенберг (1908), В.І. Лебедев (1903, 1909), В.А. Тонков (1930) та інші вчені. З'являються перші

дослідження (Д. Зеленін (1905), С.О. Копорський (1927), П.М. Селіщев (1928)) особливостей мови молодих людей. У 20–30-і рр. ХХ ст. жаргонам приділяють увагу такі авторитетніші вчені, як В.М. Жирмунський (1936), Б.О. Ларін (1928), Є.Д. Поливанов (1931) та інші [6, с. 66].

З другої половини 30-х і до початку 60-х рр. ХХ ст. в російській лінгвістиці не з'являється помітних праць із жаргону. У 70–80-і рр. ХХ ст. видаються праці, спрямовані на вивчення якогонебудь одного різновиду жаргону: шкільного, студентського, солдатського тощо [2, с. 46–47]. У 80-і – на початку 90-х рр. ХХ ст. (роки перебудови) кількість праць із дослідження жаргону швидко зростає, але багато з них – низької якості. Наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. публікуються праці з жаргону молоді, наркоманів, комп'ютерщиків, різних інших професій, але згодом інтерес дослідників до жаргону поступово втрачається. Помітний вклад у дослідження жаргону в Росії внесли В.Д. Бондалетов, В.Б. Биков, М.О. Грачов, А.І. Домашнев, О.П. Єрмакова, О.А. Земська, Л.П. Крисін, В.М. Мокієнко, Т.Г. Нікітіна, Р.Й. Розіна, Б.О. Серебреніков, Л.І. Скворцов, В.В. Хімік та інші автори.

В Україні на початку ХХ ст. вивченню бурсацько-семинарського жаргону увагу приділив К. В. Широцький (1904–1906) [7, с. 175–201]. У 1930–1960-і рр. дослідження жаргону проводилось слабо. У 60–80-і рр. ХХ ст. тему жаргону наполегливо розробляли О.Т. Горбач і Й.О. Дзендзелівський. У 90-і рр. ХХ ст. стався «бум» у вивченні жаргонного субстандарту, знижених стилів мови. Наукові публікації авторів наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. (П.М. Грабовий (2010), Н.Я. Дзюбишина-Мельник (2002), С.А. Мартос (2001, 2004, 2006, 2012, 2013), І.Г. Матвіяс (1990), Ю.Л. Мосенкіс (1999, 2007), С. Пиркало (2000), Л.О. Ставицька (2005), Н.О. Шовгун (2000), І.І. Щур (2003, 2006) та інші) свідчать про підвищення уваги до вивчення жаргону.

На початку ХХ ст. ще нема чіткої диференціації жаргонів, однак в більшості мов уже виділяються основні групи: 1) молодіжні жаргони, 2) професійні жаргони, 3) групові, або корпоративні, жаргони.

Молодіжний жаргон – це не національна особливість однієї мови, а інтернаціональний феномен. У різних мовах молодіжний жаргон розвивається аналогічно: від окремого жаргону (буршеська мова в Німеччині, шкільний жаргон у Росії, окремі групи в Іспанії) до єдиного молодіжного жаргону [2, с. 169; 4, с. 89].

Традиційно професійним жаргоном вважають розмовне мовлення будь-якого професійного середовища, яке містить певну кількість емоційно забарвлених слів вузького вжитку, що відбивають професійну спеціалізацію носіїв мови. Практично всі соціально-професійні групи продукують жаргонні номінації [8, с. 227–228].

Значно частіше термін *жаргон* уживається в лінгвістичній літературі для позначення не професійного, а соціального відгалуження від загальнонародної мови. Групові, або корпоративні, жаргони звичайно виникають у групах людей, тісно між собою будь-чим пов'язаних (служба в армії, навчання в інституті або школі, заняття туризмом, картоточна гра, пияцтво тощо) [9, с. 482]. Одне з центральних місць у системі соціолектів посідає кримінальний жаргон. Жаргон (арго) декласованих – це сукупність слів і фразеологічних зворотів, що служать для групового спілкування декласованих елементів (Бондалетов В.Д. Социальная лингвистика. Москва, 1987. С. 74).

У 1909 р. Г. Гірт представив першу систематизацію німецьких спеціальних мов, виділивши чотири групи таких мов (жаргонів): 1) професійні мови, 2) мови станів, 3) мови статі, 4) мови вікових класів (Hirt H. Etymologie der neuhochdeutschen Sprache. München, 1909. S. 244). Існує багато інших класифікацій, автори яких намагаються систематизувати жаргони по-різному. На наш погляд, найбільш прийнятною класифікацією жаргонів є запропонована Л.О. Ставицькою, відповідно до якої виділяються об'єднання людей: 1) за ознакою професії, 2) за станом у суспільстві, 3) за спільними інтересами чи вподобаннями, 4) за віковою ознакою, 5) класові жаргони [8, с. 32].

Розуміння жаргону в ХІХ – на початку ХХ ст. в різних мовах значно відрізняється. В англійській лінгвістиці термін *jargon* до початку ХХ ст. використовувався як синонім до терміна *slang*. Проте, на думку Е. Партріджа (1933), ним краще іменувати науково-технічну термінологію та професіоналізми (Partridge E. Slang to-day and yesterday. London, 1979. P. 2–348). На думку Ш. Баллі, жаргон – це незрозуміла, таємна мова замкненого кола людей [3, с. 278]. Р.А. Спієрс визначає жаргон як спеціальний лексикон або спеціалізований вокабулярій, що використовується певною та відомою групою людей (Spears R.A. Slang and euphemism. New York, 1981. P. XXVII). Протягом ХХ – початку ХХІ ст. європейські й американські лінгвісти так і не дійшли єдиного погляду на жаргон і його дефініціювання. На основі проведеного аналізу ми приймаємо за основу визначення поняття *жаргон*, запропоноване В.В. Хіміком.

Жаргон розглядається автором як напіввідкрита лексико-фразеологічна підсистема, яка використовується відомим соціальним угрупованням із метою свого виділення із загальномовного колективу. На цій основі жаргонізми визначаються як емоційно-оцінні експресивні елементи просторіччя, у семантиці яких превалює негативна експресія (Химик В.В. *Поэтика низкого, или Просторечие как культурный феномен*. Санкт-Петербург, 2000. С. 13).

Б.О. Серебреніков один із перших увів у наукове вживання термін *інтержаргон* (слова жаргону, що, потрапляючи до просторіччя, утрачають свою яскраво виражену соціальну забарвленість і зашифрованість, нерідко переосмислюються) [9, с. 495]. Понятійна сутність терміна поступово еволюціонувала. Зараз інтержаргон розуміється як один із соціальних варіантів мови, який поєднує в собі частину слів кожного жаргону; своєрідний сплав професійного жаргону, елементів корпоративних, групових жаргонів і нейтралізованого в розширеному вживанні кримінального жаргону (Ставицька Л.О. *Сучасний український інтержаргон: проблеми й аспекти вивчення. Доповіді та повідомлення IV Міжнародного конгресу українців. Серія: Мовознавство*. 2002. С. 213).

Жаргон виконує багато функцій, серед яких виділяється ряд головних. Основна розпізнавальна риса жаргону – це його ігрова сутність. Ігрову (людичну) функцію виділяють Д.С. Беспалова (2016), Б.Я. Шаріфулін (1997), О. Єсперсен (1964) та інші автори. На думку О.А. Земської (1999), важливе значення має емоційно-експресивна функція. Новітні мовні засоби жаргону, передусім, призначені для виконання номінативно-ідентифікаційної функції [10, с. 93]. Вагомою є й функція економії мовних ресурсів (Щур І.І. *Словник комп'ютерного сленгу української мови: понад 1500 слів і стійких словосполучень*. Київ, 2006. С. 8). Жаргон виконує і стилістичну функцію [9, с. 496].

Сьогоднішні різновиди жаргонів змінили свою основну функцію (призначення): первісна функція аргументування / втаємничення вже виявляється як деякі рудименти, нагадуючи про себе поодинокими елементами [10, с. 93].

В.О. Хом'яков на матеріалі англійської мови зазначає, що жаргон не можна порівнювати з умовним кодом, у нього нема спеціально обумовленої таємності, хоч і буває досить часто, що значення жаргонізмів відомі тільки тій групі людей, серед яких ці жаргонізми утворюються

[5, с. 61]. Про це пише і Д. Греттан: «Я б визначив це як мову, яка ненавмисно незрозуміла. Це мова, яка використовується за межами її відповідної сфери» (Grattan J.H. *On Slang, Cant and Jargon. Transactions of the Yorkshire Dialect Society*. 1935. Vol. 5. № 36. P. 9–22)¹.

Ряд авторів і в теперішні часи додержується думки щодо тенденції жаргону до штучності, таємності. А.Н. Булико визначає жаргон як мову будь-якої соціальної групи, що насичена словами та виразами, притаманними тільки цій групі й незрозумілими решті людей (наприклад, *акторський жаргон, морський жаргон*) (Булыко А.Н. *Большой словарь иностранных слов*. 35 тысяч слов. Москва, 2008. С. 215). В іспанській мові молодіжний жаргон традиційно прийнято зараховувати до маргінальних субмов, яким притаманна тенденція до таємності та герметичності (García Ramos J. *Lenguajes marginales. Análisis y vocabulario. Cuadernos de Formación*. Madrid, 1990. P. 16–17).

Наприкінці XIX – на початку XX ст. багато лінгвістів жаргон розуміють переважно як мову окремої соціальної групи. На думку Ш. Баллі (1909), жаргон зароджується частіше в замкненому середовищі, відокремленому від зовнішнього світу або виключеному із суспільства [3, с. 278]. І значно пізніше С.Б. Флекснер (Wentworth H., Flexner S. B. *Dictionary of American Slang*. New York, 1975. P. VI–XV) підкреслює, що жаргон властивий будь-якій одній особливій специфічній групі населення – секті, соціальному класу, угрупованню, що об'єднує людей одного віку, які мають спільні інтереси. З 80-х рр. XX ст. думка багатьох лінгвістів щодо групової належності цього мовного феномена змінюється, бо змінилися рамки побутування жаргону – він вийшов за межі окремих соціальних, професійних і вікових груп, залишаючи свого «природного носія», стає в пригоді значній частині мовців [10, с. 93].

Жаргон має так званий віковий ценз. Засвоєння жаргонних систем відбувається, коли людина свідомо регулює власну мову, зараховує себе до певної групи. Наприклад, жаргон активно побуває в мові школярів. У похилому віці бажання використовувати жаргон затухає [8, с. 162–163].

Постає питання про гендерний аспект жаргоновживання. Не підтверджується думка, що жаргон – мова чоловіків. У суто жіночому колективі в розмову часто вклинюються жаргонізми різного гатунку [8, с. 164–166]. У Німеччині в XX ст. (на відміну від XIX ст.) носіями жаргону виступають не тільки студенти та школярі, але й їхні ровесниці. Але все ж таки переважно

¹ Цит. за: Хомяков В.А. Введение в изучение сленга – основного компонента английского просторечия. Вологда, 1971. С. 61–62.

«чоловічий» характер жаргону ще зберігається. Про це свідчать, наприклад, позначення юнака в словнику Х. Кюпера (1970). Відповідних жаргонізмів тут налічується близько 100, а для позначення дівчини – більш ніж 400. Ці дані підтверджують установку на реалізацію значень, актуальних насамперед для чоловічої частини носіїв жаргону [2, с. 121–122].

Дослідники жаргону ХХ – ХХІ ст. розвивають погляди попередників на питання ділення жаргону (сленгу) на загальний та окремих соціальних груп. Під загальним жаргоном розуміється шар сучасного жаргону, який, не будучи належним до окремих соціальних груп, дуже часто спостерігається в мові засобів масової інформації й використовується (або розуміється) всіма жителями великого міста, зокрема освіченими носіями літературної мови (Ермакова О.П., Земская Е.А., Розина Р.И. Слова, с которыми мы встречались. Москва, 1999. С. IV]. Уважаємо, що це визначення підходить до загального жаргону в більшості мов.

Деяким різновидам жаргону властивий вузькоспеціальний характер. Це добре видно на матеріалі лексики, типової для різних учбових закладів: за межами цих закладів згадана лексика або зовсім не використовується, або використовується в іншому значенні. Наприклад, за свідченням Е. Партріджа, в Ітоні використовуються такі жаргонізми: *scug* «нікчемна людина», «негідник», *tug* «учень коледжу», *to sap* «виконувати важку роботу»; у Вестмінстер-Скул: *bag* «молоко», *beggar* «цукор»; у Вінчестерському коледжі: *to firk* «посилати», *to go continent* «залишатися дома (у зв'язку з хворобою)» (Partridge E. Slang to-day and yesterday)².

В Україні сучасний жаргон, який уживають студенти Києво-Могилянської академії, має свої специфічні слова, не відомі студентам інших вишів, наприклад: *фреш* – «студент-першокурсник»; *спецназ* – «студенти, які відвідують заняття з фізкультури у спецгрупах» та інші (Масенко Л.Т. Нариси з соціолінгвістики. Київ, 2010. С. 90).

Лінгвістів цікавить питання єдності / регіональних відмінностей жаргонної лексики. Згадуючи свої гімназичні роки, Є.Д. Поливанов писав: «Я пам'ятаю, як нам у другому-третьому класі, наприклад, у голову не приходило вживати в розмові між собою слово «пригостити»: воно регулярно замінювалося через «фундувати», «зафундувати». Зовсім не використовувалося і слово «товариш» у таких, наприклад, випадках,

як «він – гарний товариш»: потрібно було сказати кулей, «гарний товариш» – штрам кулей тощо» (Поливанов Е.Д. О блатном языке учащихся и о славянском языке революции. *За марксистское языкознание*. Москва, 1931. С. 161). Мабуть, це був якийсь місцевий гімназичний жаргон міста Риги [9, с. 492]. В.А. Тонков, дослідивши злодійський жаргон, зазначає, що в словниках московських в'язниць переважав архаїчно-національний елемент, а в мові злодіїв західних в'язниць відчувався західний вплив (Тонков В.А. Опыт исследования воровского языка. Казань, 1930. С. 55).

Починаючи з другої половини ХХ ст., поступово жаргони зближуються в багатьох мовах. В.М. Мокієнко з приводу кінця ХХ – початку ХХІ ст. зазначає, що в Росії регіональних жаргонізмів дуже мало, переважає, наприклад, загальноросійський молодіжний жаргон. Водночас у Німеччині, на відміну від Росії, жаргонна лексика здебільшого має регіональний характер, загального конгломерату нема. У Баварії – одне, у Верхній Померанії – інше тощо (Мокиенко В.М. Жаргон в России – больше чем жаргон. *Неизвестное об известном*. 2010. № 9 (3816). URL: <http://www.journal.spbu.ru> (дата звернення: 18.05.2017)). У словниках молодіжної мови останньої чверті ХХ ст. в Німеччині (М. Хайнеман (1990) – Східна Німеччина) і К.П. Мюлер-Турау (1986) – Західна Німеччина) є тільки невелика кількість однакових жаргонізмів [2, с. 123, 143]. Порівняння лексики австрійського та німецького варіантів жаргону свідчить, з одного боку, про семантичну близькість цих варіантів, а з іншого – про наявність особливостей, пов'язаних із регіональною специфікою [2, с. 136]. Як бачимо, у низці мов жаргонна лексика, як і раніше, має регіональні відмінності.

Жаргонна лексика вирізняється тематичною спрямованістю. На початку ХХ ст. у Німеччині різноманітною тематикою вирізнялася як студентська мова, так і інші спеціальні мови. Наприклад, тематика солдатської мови була пов'язана головним чином із такими явищами, як авторитарне керівництво, небезпека, зброя, смерть, сексуальне життя [1, с. 54]. Тематичний склад бурсацько-семінарського жаргону містить теми, пов'язані, перш за все, з людиною, картиною світу, биттям, покаранням, лайкою, навчанням та іншим [8, с. 118–127].

У другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. у тематичному плані жаргонні слова послугуються позначеннями досить широкого кола предметів і понять. Основні тематичні групи жаргону в різних мовах мають між собою багато спільного. Наприклад, основні тематичні групи

² Цит. за: Маковский М.М. Английские социальные диалекты. Москва, 1982. С. 8–9.

в «Тлумачному словнику російського загального жаргону» (Ермакова О.П., Земская Е.А., Розина Р.И. Слова, с которыми мы встречались. С. 3–266) не відрізняються від, наприклад, тематичних груп англійського сленгу: слова, пов'язані зі злочинним світом, наркотиками, бізнесом, сексуальними зв'язками, алкоголізмом, розвагами й оцінними словами (Андреева Г.Р. Лексико-семантические особенности специального сленга: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04. Москва, 2004. С. 43).

Тематика жаргону мінлива, але водночас має тенденцію до сталості. Тематичні групи студентського жаргону в Німеччині змінювалися протягом історичного розвитку, наприклад наприкінці 60-х рр. ХХ ст. (підйом студентського руху у Федеративній Республіці Німеччини) тематика студентського жаргону поповнилась лексикою суспільно-політичного змісту (Boesch В. Die Sprache des Protests. *Sprache-Brücke und Hindernis*. 1972. S. 261–272).

Жаргон функціонує нерівномірно, має тенденцію до розпаду й затухання в умовах стабільної суспільно-економічної ситуації, і спалахів – у період нестабільності, господарської розрухи (Колесниченко И.И. Особенности функционирования арготизмов в немецком языке: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04. Москва, 2006. С. 39). Можна навести такі приклади сплеску жаргонної лексики: період після революційних подій у Росії 1917 р. (кримінальний жаргон, жаргон безпритульних), Перша і Друга світові війни (фронтний жаргон, кримінальний жаргон), перебування в Радянському Союзі в 1980–1990 рр. (жаргон підприємців, злочинський жаргон, молодіжний жаргон) і таке інше.

Жаргонна лексика так само, як усе в мові, історично мінлива. Жаргонні слова конкурують між собою. Усе менш виразне виявляється значною мірою схильним до зникнення [9, с. 493]. Особливо швидко та постійно змінюється злочинська мова, вона нестійка в часі.

На швидко змінюваність студентського жаргону звертає увагу Б.О. Серебреніков [9, с. 494]. Швидко змінюється й бурсацько-семінарський жаргон. Й.О. Дзензелівський звертає увагу на значну відмінність бурсацького жаргону кам'янець-подільських семінаристів станом на першу половину 50-х рр. ХІХ ст., порівняно з 1901–1906 рр. Однаковими виявилися лише 5 жаргонізмів. За 50 років у лексичному складі відбулися докорінні зміни, це став ніби інший жаргон (Дзензелівський Й.О. Дослідження К.В. Широцьким жаргону учнів Кам'янець-Подільської духовної семінарії. *Збірник*

Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія. Харків, 1998. Т. 6. С. 171–172].

Недовговічність жаргону часто пов'язана з віковими особливостями носіїв мови, швидким зникненням усього менш виразного. К. Хадсон (1983) зазначає, що постійне оновлення та швидка зміна лексичних засобів характерні для молодіжного сленгу сучасної Англії (Крысин Л.П. Социолингвистические аспекты изучения современного русского языка. Москва, 1989. С. 78). Незважаючи на очевидний висновок щодо мінливості й рухомості жаргонної лексики, усе ж необхідно визнати її певну стійкість. На думку Х.С. Маркеса (1972), спадкоємність жаргонної лексики полягає в тому, що кожний наступний жаргон запозичує в попереднього відому частину вокабулярія. Під час порівняння словників молодіжної мови І. Фольмана (1846) і Х. Кюпера (1970) виявляються 362 жаргонні одиниці, котрі зустрічаються в обох словниках. Багато жаргонізмів зберегли своє минуле значення. Зв'язок часів ілюструє не тільки загальна лексика, але й загальні ідеографічні шари, поняття, пов'язані з навчанням, взаємовідносинами між студентами та викладачами, проведенням часу [2, с. 120–121]. Ми все-таки схильні вважати, що жаргону більш властива рухомість і нестійкість лексики.

Одна з важливих рис жаргону – позитивність. М.Ю. Россихіна вказує, що позитивність жаргонної лексики притаманна не тільки для ХІХ ст., але й для сучасного молодіжного соціолекту (Россихина М.Ю. Немецкий молодежный жаргон ХІХ и ХХІ вв.: семантические и словообразовательные параллели. *Вестник Брянского государственного университета*. 2014. Вып. 2. С. 376).

Виразна особливість жаргонного словотворення – висока образність, спрямованість на передачу різного роду оцінок. Н.В. Третьак зазначає, що досить часто номінативна функція жаргонізму тісно пов'язана з образністю й використовується для надання описуваним фактам і подіям певної оцінки (Третьак Н.В. Жаргонна лексика в друкованих ЗМІ (номінативно-експресивна функція): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2008. С. 18).

Багато лексем із мови молоді, загальнопобутова лексика студентів характеризуються оціненістю. Наприклад: (російська) *шедеврально, потрясно, клёво, колоссально* і таке інше (у разі позитивної оцінки чого-небудь); *сапог, охламон, прохиндей* (зневажливо про людину); *молоток* (позитивно про людину); *леди, детка, цыта, мордочка* (позитивно про дівчину); *старик, мужик* (позитивно

про чоловіка) (Скворцов Л.И. Об оценках языка молодежи (жаргон и языковая политика). *Вопросы культуры речи*. 1964. Вып. 5. С. 53).

Жаргону характерні жартівливість, влучність, дотепність. Наприклад, бурсаки задля жарту використовували навіть мову церковнослов'янську – мову святого Письма й церковних книг; також ласкаві й зменшувальні бурсацькі імена (наприклад: *Куньо* (Яків), *Гесьо* (Григорій)) [7, с. 177, 179]; певні суфікси: *фотографчик* – фотограф; *шинелина* – шинеля; *закусменти* – закуська [8, с. 131].

Дослідники звертають увагу на багатозначність жаргонної лексики: «Жаргонізми нерідко багатозначні, і тому окремі слова в різних значеннях належать до різних тематичних груп. Наприклад, *розкрутити* може бути пов'язано із сучасною естрадною музикою, з бізнесом, телебаченням та іншими сферами» (Ермакова О.П. Источники пополнения и тематические группы жаргона. *Слова, с которыми мы встречались*. Москва, 1999. С. XVII). Зареєстрований у словниках молодіжної лексики М. Хайнемана (1990) і К.П. Мюлер-Турау (1986) жаргонізм *flippig* має різні значення: «яскраво і неакуратно одягнутий» (М. Хайнеман, 1990) і «метушливий, неспокійний, керований» (К.П. Мюлер-Турау, 1986) [2, с. 123]. Досить віддалені лексико-семантичні поля містить семантична структура елементів кримінального жаргону, наприклад *шишка*: а) гаманець із грішми, б) впливова авторитетна особа та інше [8, с. 180].

На відміну від діалектів, котрі можуть мати свої особливості й у царині фонетики, і в царині граматики, і в царині лексики, жаргони, як правило, характеризуються тільки специфічним складом своєї лексики (Будагов Р.А. Введение в науку о языке. Москва, 2002. С. 466). Лексика жаргону – це паралельний ряд слів і виразів, синонімічних первинному, нежаргонному ряду (Бондалетов В.Д. Социальная лингвистика. С. 72). У польському словнику студентського жаргону, опублікованому в 1974 р., що містить 10 тисяч слів, на поняття *groші* зафіксовано 46 синонімів (Grabias S. *Śi zawodowe odmiany je socjolektu. Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*. Wroclaw, 1993. T. 2. S. 234).

Джерела жаргонної лексики можуть бути різними. Насамперед жаргони використовують слова місцевого діалекту, часто надаючи їм незвичайного та специфічного значення. Для утворення жаргонних слів широко використовується переосмислення значень. Значно рідше слова утворюються на основі звуконаслідування. У ряді

випадків виникнення нових слів і значень виявляється опосередкованою наявністю інших жаргонних слів, наприклад слово *лягавий* «донощик» пов'язано з *лягавий* «пес». Типовим для жаргонних утворень є явище «фонетичної мімікрії» – звукового уподібнення слова або його перетвореного варіанта іншим словам. Наприклад: *дай півня*, тобто «дай твою руку (п'ять пальців), щоб поздороватися» тощо. Жаргони часто використовують лексику інших жаргонів, охоче вдаються до іншомовних запозичень [9, с. 488–489].

Соціальні варіанти мови не мають абсолютно непроникних лексичних систем. У другій половині XIX ст. – на початку XX ст. лінгвісти звертають увагу на взаємодію жаргону з іншими формами мови, вплив жаргону на просторіччя, літературну мову. Ш. Баллі (1909) зазначає таке: «Жаргонне слово, як тільки воно виходить за межі свого середовища й одержує більш широке розповсюдження, майже завжди поповнює собою словник просторіччя» [3, с. 279–280]. Особливо характерно проникнення в розмовну та літературну мову елементів злодійського жаргону.

Для XX – початку XXI ст. не характерна жорстка диференціація просторіччя, літературної мови та жаргону, вони схильні до взаємовпливу й взаємопроникнення. Жаргонні слова досить часто проникають у звичайну розмовну мову. Е. Партрідж (1942) вважає, що велика кількість жаргонів на довгий час залишається тільки жаргонами, але частина з них, зокрема жаргони моряків, солдатів тощо, проникає в лексикон інших людей, справляючи значний вплив на повсякденну мову. Звідти вони іноді приходять у стандартну англійську мову (Partridge E. *Usage and Abuse: A Guide to Good English*. London, 1999. P. 167).

Не тільки жаргон впливає на розмовну мову, літературну мову, існує й протилежна тенденція. А.В. Овчиннікова виділяє вплив міноритарних мов на деякі з молодіжних жаргонів (наприклад, проникнення слів баскської та каталонської етимології в мову панк-рокерів) [4, с. 88].

Можливість взаємопроникнення різних жаргонів неодноразово зазначалася дослідниками цього питання. Про те, що аргументи з діалектною лексикою та класичними мовами стало матеріалом для утворення студентської мови, пише І. Мейер (Meier J. Vorwort. *Basler Studentensprache*. Basel, 1910. S. VI). Протягом трьох століть у німецькій мові спостерігається перехід з аргументу в молодіжний жаргон, з молодіжного жаргону в аргумент тощо [2, с. 138]. У XX – на початку XXI ст. взаємодія різних жаргонів продовжується. Існування інтер-

жаргонного шару лексики, елементи якого відносно легко поширюються в розмовному мовленні різних груп населення, свідчить про взаємопроникливість жаргонізмів. Деякі професійні жаргонізми перетворюються в слова та вирази загального сленгу. З жаргону англійських військових льотчиків Другої світової війни в загальний сленг увійшли, наприклад, такі жаргонізми: *bale out*, *bloke*, *chow*, *smashing*, *twirp* (*twerp*), *everything under control*, *gone for a Burton*, *sad apple*, *watch your step* (Partridge E. *Smaller Slang Dictionary*. London, 1964)³.

Особливо вирізняється прозорістю кордонів, тісним взаємозв'язком з іншими жаргонами та розмовною мовою молодіжний жаргон. Жаргон декласованих елементів збагачує такі німецькі соціолекти, як солдатський жаргон, молодіжний жаргон, а також «мови» студентів і школярів (Колесниченко І.І. Особенности функціонування арготизмов в немецком языке. С. 51). А.В. Овчиннікова вказує на наявність в Іспанії різновиду молодіжної мови незабезпечених шарів населення, робочої молоді *pasota*. У цій мові багато рис із маргінальних аргі і жаргонів [4, с. 92].

Розширене вживання жаргонного лексикону супроводжується його входженням до системи територіальних діалектів. Словники народних говорів фіксують таке входження, що є достеменним знаком взаємодії соціальних і територіальних діалектів. Чимало жаргонізмів у готовому вигляді, без семантичних змін, засвоює говіркове мовлення: *алконавт* – алкоголік, п'яниця; *урка* – агресивний підліток, хуліган; *гризло* – обличчя; *доходяга* – виснажена людина тощо [8, с. 146].

На початку ХХ ст. спостерігається розширення сфер функціонування жаргону, надалі ця тенденція набуває обертів. Б. Давід вказує на важливість використання німецької молодіжної мови письменниками, у засобах масової комунікації тощо (David B. *Jugendsprache zwischen Tradition und Fortschritt. Ein aktuelles Phänomen im historischen Vergleich*. Alsbach, 1987)⁴. Л.Т. Масенко звертає увагу, що жаргонізми, зокрема молодіжні, широко представлені в мові сучасної літератури, у творах Юрія Андруховича, Оксани Забужко, Любка Дереша, Анатолія Дністрового, Юрія Винничука, Юрка Іздрика, Ірени Карпи, Світлани Повалєєвої та інших письменників (Масенко Л.Т. Нариси з соціолінгвістики. С. 92).

Висновки. Здійснене дослідження дає змогу зробити такі висновки:

На початку ХХ ст. жаргон фіксується переважно в глосаріях і словниках, теоретичних досліджень небагато. Тоді тільки починають з'являтися поодинокі ґрунтовні теоретичні праці із жаргону. Упродовж ХХ – початку ХХІ ст. вивчення жаргону в різних мовах відбувається нерівномірно: до 50–60-х рр. ХХ ст. спостерігається повільне, з другої половини ХХ ст. – більш інтенсивне, поглиблене дослідження жаргону в європейському й американському мовознавстві; у цей період поширюється географія й тематика теоретичних досліджень. У досліджуваній період жаргон різною мірою вивчається в лінгвістичних студіях Німеччини, Франції, Іспанії, Англії, США, Болгарії, Польщі, Чехії, Словаччини, Росії, України тощо.

У ХХ – на початку ХХІ ст. в різних мовах налічується багато різноманітних жаргонів, думки авторів щодо розуміння їхньої поняттєвої сутності, характеристики, класифікації значно різняться. На наш погляд, найбільш прийнятною класифікацією жаргонів є запропонована Л.О. Ставицькою, відповідно до якої виділяються об'єднання людей: 1) за ознакою професії, 2) за станом у суспільстві, 3) за спільними інтересами чи вподобаннями, 4) за віковою ознакою, 5) класові жаргони.

Дослідники зазначають притаманність жаргону певних ознак, властивостей, функцій, його трансформацію та вияв неабияких динамічних можливостей: 1) групова належність жаргону (перша половина – 60-і рр. ХХ ст.) / вихід жаргону за рамки окремих груп (із 70–80-х рр. ХХ ст.); 2) утрата жаргоном функції кодування / втаємничення; 3) жаргонові елементи рухливі, відкриті, та водночас їм притаманна певна стійкість; 4) жаргон охоплює важливі мовно-тематичні пласти; 5) вузькоспеціальний характер деяких різновидів жаргону; єдність / регіональні відмінності жаргонної лексики; 6) позитивність, висока образність жаргонної лексики, спрямованість на передачу різного роду оцінок; 7) жартівливість, влучність, дотепність жаргонної лексики; 8) багатозначність жаргонної лексики; 9) взаємопроникнення різних жаргонів; взаємодія жаргонів із соціальними діалектами, просторіччям, літературною мовою, територіальними діалектами; 10) джерела жаргонної лексики можуть бути різними (слова місцевого діалекту, переосмислення значень, звуконаслідування, лексика інших жаргонів, іншомовні запозичення); 11) розширення сфер функціонування жаргону (художня література, публіцистика, засоби масової інформації й таке інше) тощо.

³ Цит. за: Хомяков В.А. Введение в изучение слэнга – основного компонента английского просторечия. С. 64.

⁴ Цит. за: Крючкова Т.Б. Зарубежная социолінгвістика. Москва, 1991. С. 53.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо в поглибленому вивченні низки актуальних питань:

Поглядів на історичний розвиток, еволюцію, класифікацію жаргону, його словотвірну систему; розширення кола досліджуваних мов, в яких поширено жаргон.

Узагальнення поняття жаргону, яке враховує його сутнісні лінгвістичні, соціолінгвістичні та комунікативні аспекти.

Дослідження типології жаргону, вивчення відповідних праць авторів європейських і США у лінгвістично-історіографічному аспекті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Крючкова Т. Б. Зарубежная социолингвистика. Москва, 1991. 157 с.
2. Россихина М.Ю. Молодежный жаргон в русской и немецкой лексикографии XIX – XXI вв.: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01, 10.02.19. Брянск, 2009. 281 с.
3. Балли Ш. Французская стилистика. Москва, 2001. 392 с.
4. Овчинникова А.В. Социолингвистические аспекты изучения речи испанской молодежи: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.05. Москва, 2012. 197 с.
5. Хомяков В.А. Введение в изучение слэнга – основного компонента английского просторечия. Вологда, 1971. 104 с.
6. Лавриненко О.В. Становление понятийно-методологического аппарата науки о жаргонах. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: «Мовознавство». Дніпропетровськ, 2009. № 11. Вип. 15. Т. 2. С. 65–72.
7. Широцький К.В. Бурсацький жаргон української мови на Поділлі. Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія. Харків, 1998. Т. 6. С. 175–201.
8. Ставицька Л.О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ, 2005. 464 с.
9. Серебренников Б.А. Общее языкознание. Москва, 1970. 604 с.
10. Старченко Я.С. Сучасна жаргонологія й словотвірні інновації в жаргонах української мови (до постановки питання). Лінгвістичні студії. 2011. С. 93–97.